ЛІТЕРАТУРА:

1. *Виноградов В.С., Милославский И.Г.* Сопоставительная морфология русского и испанского языков. – М.:1986; **2.** *Кочерган М.П.* Основи зіставного мовознавства. – К., 2006; **3.** Сучасна українська літературна мова. Морфологія. Синтаксис: підручник *А.К. Мойсієнко, М.Я. Плющ* та ін. – К.: 2010**; 4.** Українська мова: Енциклопедія. – К.: 2004; **5.** *Dardano M., Trifone P.* Grammatica Italiana con nozioni di linguistica. – Bologna, 2007; **6.** *Serianni L.* Grammatica italiana. – Torino, 2010.

Дем'яненко Н.Б. (Київ, Україна)

Компаративні фразеологічні одиниці польської мови на позначення ментальних властивостей людини

Стаття присвячена висвітленню особливостей структурно-граматичної будови та внутрішньої форми компаративних фразеологічних одиниць на позначення ментальних властивостей людини у польській мові.
Ключові слова: *фразеологічна одиниця, компаративні фразеологізми, структурно-граматична будова фразеологізму, внутрішня форма*

Статья посвящена освещению особенностей структурно-грамматического строения и внутренней формы компаративных фразеологических единиц в польском языке.
Ключевые слова*: фразеологическая единица, компаративные фразеологизмы, структурно-грамматическое строение фразеологизма, внутренняя форма*

Article is devoted to structural features of grammatical structure and internal form of comparative idioms to describe mental properties of man in Polish.
Key words: *phraseological unit, comparative phraseological, structural and grammatical structure of phraseological, inner forms.*

Порівняльні фразеологізми функціонально спрямовані на пізнання об'єктивного світу за допомогою зіставлення предметів/явищ/процесів та являють собою внутрішньо-організовану систему поняттєвих, емоційних, фоносемантичних структур, взаємодія яких сприяє творенню фразеологічної картини світу. Компаративні фразеологічні одиниці (КФО) – це структурно-семантичні утворення, яким притаманні властивості вільноорганізованих словосполучень і речень, але водночас також стабільність синтаксичної структури та лексичного наповнення. Проблема дослідження компаративних фразеологізмів вичерпана недостатньою мірою. Довгий час КФО залишались поза увагою вітчизняних і німецьких мовознавців. Головним чином вони згадувалися в загальному складі фразеологічних одиниць (ФО) як мовленнєві кліше. У дослідженнях зі стилістики їм приділялось значно більше уваги, оскільки фразеологічні порівняння є одним із виразових засобів мови. Дослідженню структурних, семантичних і стилістичних властивостей порівняльних ФО, а також їх функціонуванню в мовленні присвячено низку монографічних і дисертаційних розвідок в українській (М.Ф.Алефіренко,

А.М.Найда), російській (Л.О.Лебедєва, В.М.Огольцев), польській (К.М.Гюлумянц, О.К.Ніколаєва), чеській (Л.Ю.Назаренко), англійській (Г.І.Ісіна, Р.М.Прохорова), німецькій (З.А.Божеєва, В.Є.Куленко, В.Я.Михайлов) мовах. Частина робіт виконана на основі контрастивного аналізу, матеріалом для якого слугують споріднені (В.А.Вальчук, І.В.Кузнєцова, І.В.Холманських) або неспоріднені (Л.М.Гогісванідзе, С.М.Муніца, О.М.Нєвєдомська) мови. Н.Ф.Зайченко аналізує структурно-семантичні особливості компаративних одиниць на матеріалі фразеологізмів з анімальним компонентом [2].

Ми зробили спробу віднайти найбільш вживані у польській та російській мовах фразеологізми із порівняльним сполучником *jak (как)* на позначення ментальних властивостей людини. В аналізі досліджуваних нами фразем за їхніми формально-структурними характеристиками ми брали до уваги такі їхні параметри, релевантні у цьому стосунку: 1) частиномовний аналіз фраземи; 2) характер синтаксичного зв'язку між її словесними компонентами [4, 234]. Що ж до граматичної (словозмінної) форми лексем, які фігурують у фраземі, то ця форма фіксувалася нами як компонент структурної схеми тоді, коли вона виявлялася релевантною щодо синтаксичних характеристик схеми, а також і тоді, коли виявлялося, що мовленнєва реалізація фраземи накладає певні обмеження на уживання її лексичних елементів у тій чи іншій словозмінній формі. Утім, і відсутність таких обмежень також реєструвалася нами як риса, суттєва у плані варіативності формально-граматичної схеми. Те ж саме стосується і порядку взаєморозташування компонентів: у загальному випадку схема відображає це взаєморозташування, але, крім цього, виділяються і такі випадки, коли допускається варіативність у порядку лексичних компонентів. Таким чином, у своєму аналізі ми виходили із загальних засад описової описової граматики [3, 18-25; 5, 42-57; 214, 6, 157-164], а встановлені нами схеми мають лінійно-структурний характер. Разом із тим, нами евентуально зверталася увага й на стосунки синтаксичної похідності (і, відповідно, на зв'язки трансформаційного характеру [4, 355-357; 5, 52-54], які можуть існувати як між структурними схемами, так і між окремими фраземами. Приклади останнього типу також кваліфікувалися нами як випадки варіативності (суто формально-граматичної чи й лексико-граматичної) проаналізованих фразеологізмів.

Об'єктом дослідження є фразеологічні одиниці з порівняльним сполучником *jak (как)* у польській мові. В об'єм поняття фразеологічної одиниці (фразеологізму, фразеологічного звороту, фраземи), нами включаються не лише її формальні та значеннєві (денотативні та сигніфікативні) властивості, а й ті її риси, які мають стосунок до її внутрішньої (семантичної) форми. Відтак у якості предмету дослідження виступають відповідні аспекти аналізованих фразеологічних одиниць та їх угрупувань. Фактологічну базу нашого монографічного дослідження складають дані словників, фразеологічних ("Słownik frazeologiczny języka polskiego" / Pod red. S.Skorupki; "Mały słownik frazeologiczny języka polskiego" / Pod red. S.Bąby, J.Libereka; "Wielki frazeologiczny polsko-rosyjski a rosyjsko-polski" / Pod red. J.Luksina; "Учебный

русско-польский фразеологический словарь” А.І.Молоткова та В.Цесліньської); тлумачних (“Słownik współczesnego języka polskiego” / Pod red. B.Dunaja) та перекладних (“Большой русско-польский словарь” в 2-х томах Д.Гессена і Р.Стыпули, “Большой русско-польский словарь” / За редакцією А.Миронович, І.Дулевич, І.Грек-Пабіс, І.Мариняк) словників; евентуально також використовувалися дані мови художньої літератури.

Метою нашої розвідки було дати висвітлення особливостей структурно-граматичної будови та будови внутрішньої форми фразеологізмів порівняльним сполучником *jak (как)* у польській мові.

Порівняльні фразеологізми функціонально спрямовані на пізнання об'єктивного світу за допомогою зіставлення предметів/явищ/процесів та являють собою внутрішньо-організовану систему поняттєвих, емоційних, фоносемантичних структур, взаємодія яких сприяє творенню фразеологічної картини світу. Компаративні фразеологічні одиниці (КФО) – це структурно-семантичні утворення, яким притаманні властивості вільноорганізованих словосполучень і речень, але водночас також стабільність синтаксичної структури та лексичного наповнення. Порівняльні фразеологізми – це структурно-семантичні утворення, яким притаманні властивості вільно організованих словосполучень і речень, але водночас також стабільність синтаксичної структури та лексичного наповнення. Порівняльні ФО яскраво відображають національно-культурну специфіку образної системи та реалій мови. Це утворюється завдяки наявності у їх складі лексем, що зберігають закодовану лінгвокраїнознавчу інформацію, необхідну для пояснення загального значення цих одиниць. В одних фразеологізмах зафіксовано акт порівняння з переважанням моменту ототожнення, у других – відмінностей, у третіх – пропорційної відповідності [Божева 1986].

Фразеологічні одиниці польської мови є досить різноплановими з точки зору їх формальних властивостей. Для позначення структури компаративних фразеологічних одиниць на позначення ментальних властивостей людини ми використали наступну структурну схему: ***Adj* + *jak* + *Snom***, у якій ***Adj*** – прикметник ***S*** – іменник, де відмінок подається у вигляді індексу **(nom** – називний).

Даний структурний різновид ***Adj* + *jak* + *Snom*** - це ад’єктивна сполука - порівняльний зворот, причому за своїм внутрішнім характером вона вже не є елементарною підрядною словосполукою. ***Adj* + *jak* + *Snom*** - не можна назвати також і синтаксичною конструкцією. В основі структурного типу ***Adj* + *jak* + *Snom*** знаходиться порівняння. Логічна формула порівняння представлена у розгорнутому вигляді, тобто таким чином, що кожен елемент порівняння отримує спеціальне мовне вираження. Фразеологічні одиниці, що виражають елемент розгорнутої форми порівняння, характеризуються тим, що їх загальне фразеологічне значення виявляється пов’язаним із фактом прямого зіставлення (порівняння) об’єктів. Ці фразеологізми завжди включають у свій склад елемент, який спеціально вказує на факт зіставлення (порівняння). У нашому випадку саме таким елементом виступає порівняльний сполучник *jak (як)*. Прикметник,

що входить до складу фразеологічного звороту, обов'язково стоїть у формі називного відмінка і чоловічого роду

У деяких випадках зазначена структурна схема може поширюватися. Таке поширення моделі ***Adj + jak + Snom*** може відбуватися двома способами: 1) шляхом додавання відносного чи присвійного прикметника: *głupi jak midasowe uszy*, *głupi jak stołowe nogi delikatny jak francuski piesek*. Таким чином структурна схема набуває вигляду ***Adj + jak + Adj + Snom***; 2) другий шлях поширення фразеологізму – це додавання до іменника-порівняння прийменникової конструкції *„іменник + прийменник w, z, na, za*". У цьому випадку маємо структурну схему ***Adj + jak + Snom + w (z, na, za) Sloc (acc, instr)***: *żwawy jak wół w pługu*, *głupi jak cielę na niedzielę*, *nudny jak flaki z olejem*, *śmiały jak baba za płotem*. Слід зазначити, що деякі із фразеологізмів цієї групи можуть виступати як у поширеному, так і у непоширеному вигляді. Так, фразеологізму *głupi jak cielę* відповідає зворот *głupi jak cielę na niedzielę*; фразеологізму *nudny jak flaki – nudny jak flaki z olejem*. Можна зробити висновок і про те, що такий елемент фразеологізму, що його поширює, часом обмежує порівняння. Так, фразеологізм *śmiały jak baba za płotem* не допускає будь-якого іншого поширення, крім *„сполучник + іменник в орудному відмінку"*, причому саме за рахунок додавання іменника *płot*; фразеологізм *żwawy jak wół w pługu* поширюється внаслідок додавання до конструкції *„прийменник w + місцевий відмінок іменника pług"*. Отже, елемент, що поширює фразеологізм, тут є й обмежуючим, обмеження відбувається внаслідок конкретизації того об'єкту, з яким співвідноситься об'єкт порівняння.

Сполучник *jak* вказує на значеннєве уподібнення прикметника, що позначає рису людського характеру, до відповідної семантичної риси іменника, який є назвою тварини, предмета чи поняття. Основними формами виявлення асоціації за подібністю незалежно від того, якими мовними засобами воно виражене, є: 1) власне порівняння; 2) метафора. У розглянутому структурному типі фразеологізмів (***Adj + jak + Snom***) виступає власне порівняння, що виражене посередництвом сполучника *jak*. У порівняльних фразеологічних зворотах переважає емоційно-предикативна функція, відмінність метафори від власне порівняння у тому, що у метафорі наявний елемент образного ототожнення і ніколи немає ніякої вказівки на факт зіставлення предметів чи явищ.

Поширені фразеологічні звороти, як правило, не можуть виступати у двох формах – порівняльній і метафоричній. Проте окрема друга частина зворотів такого типу іноді може формувати фразеологічну одиницю. Так, наприклад *głupi jak midasowe uszy* має відповідник *midasowe uszy*, що позначає дуже дурну, обмежену людину. Фразеологізмові *mądry jak salomonowe portki* відповідає зворот *salomonowe portki* – " дурна людина, яка робить вигляд мудрої"; *wrażliwy jak harfa eolska* і *harfa eolska* - два фразеологічні звороти на позначення дуже вразливої людини; так само і фразеологізми *żwawy jak wół w pługu* і *wół w pługu* позначають одну і ту саму рису.

Співвідношення між спорідненими порівняльними конструкціями може бути двоплановим:

1) ***Snom + Adj ↔ Adj + jak + Snom***
2) ***Adj 1 + jak + Adj 2 + Snom ↔ Snom + Adj 2***

Таким чином, непоширені фразеологічні одиниці типу ***Adj + jak + Snom*** можна поділити на 2 групи щодо наявності чи відсутності метафоричних відповідників. Так, у першу групу увійдуть фразеологізми, що мають такий відповідник, це такі як *pracowity jak pszczoła - pracowita pszczoła*, *szczwany jak lis - szczwany lis*, *pracowity jak mrówka - pracowita mrówka)*. Другу групу складають фразеологізми типу *tępy jak pień*, *prosty jak świeca*, *prosty jak trzcina*. Ця група фразеологізмів не є численною у порівнянні з першою.

Фразеологічні порівняння, які функціонально спрямовані на пізнання людиною предметів/явищ об'єктивного світу завдяки зіставленню їх спільних ознак. Проблема дослідження компаративних фразеологізмів вичерпана недостатньою мірою. Дослідженню структурних, семантичних і стилістичних властивостей порівняльних ФО, а також їх функціонуванню в мовленні присвячено низку монографічних і дисертаційних робіт. Ці наукові розвідки були спрямовані головним чином на вивчення семантичних та дистрибутивно-контекстуальних зв'язків ФО, що мало суттєве значення для висвітлення питання стійкості порівнянь і вмотивованості їх компонентів. Але проблеми структурного представлення та структурної організації порівняльних фразеологізмів у процесі їх утворення, а також зіставлення такого типу структур в рідних мовах залишилися поза увагою науковців, що й зумовили вибір теми нашого дослідження.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Божева З.А.* Текстуальные черты фразеологических единиц компаративной семантики // Функционально-семантический анализ языковых единиц. – Алма-Ата, 1986. – С. 22-36; **2**. *Зайченко Н.Ф.* Про структурно-семантичні особливості компаративних фразеологізмів (на матеріалі фразеологізмів з анімальним компонентом) // Мовознавство. – 1982. - № 4. – С.41-46; **3**. *Grzegorczykowa R.* Wykłady z polskiej składni. - Warszawa: PWN, 1996. – 159 s.; **4.** Encyklopedia wiedzy o języku polskim / Pod red. S.Urbańczyka. – Wrocław, 1979. – 679 s.; **5.** *Jodłowski St.* Podstawy polskiej składni. – Warszawa: PWN, 1977. – 250 s. **6.** *Nagórko A.* Zarys gramatyki polskiej. – Warszawa: PWN, 1996. – 235 s.

Дерев'янко В.І. (Львів, Україна)

Субституція компонентів як один із видів трансформації фразеологізмів (на матеріалі чеської та української мов)

У статті досліджено субституцію як одну з основних моделей структурно-семантичних трансформацій ФО на матеріалі чеських та українських періодичних видань та подано її класифікацію.

Ключові слова: *фразеологізм, структурно-семантична трансформація ФО, узуальна форма ФО, оказіональна форма ФО, субституція.*

В статье исследована субституция как основная модель структурно-семантических трансформаций фразеологизмов на материале чешских и украинских периодических